

Wat er ook SPEELT in een land, LAAT HET VOORAL DE KINDEREN ZIJN

SYLVIA SCHIPPER

In het jenaplanonderwijs is spel één van de pijlers. Je voordoen als een ander, torens bouwen, met auto's rondracen of je pop verzorgen. Kringspelletjes, tikspelen of klimmen, klauteren. Spel is gewoon ontspannen plezier hebben. Welke waarden heeft het nog meer, wat is naast plezier nog meer het belang van spel? Het kind en vaak ook de volwassenen staan er niet bij stil hoe belangrijk dit spel is voor de persoonlijke ontwikkeling van het kind.

Spel als taal voor kinderen

Het jonge kind neemt vooral waar met zijn zintuigen, met name door geur- en tastzin. Ervaringen worden niet of nauwelijks in woorden vastgelegd. Wanneer kinderen opgroeien, merken ze dat volwassenen een talige wijze hebben waarop ze de wereld omschrijven. Kinderen wordt deze taal ook aangeleerd en er wordt misschien wel min of

meer druk op uitgeoefend. Dit kan echter beperkend werken. Denk maar aan kinderen die in hun creativiteit opvallende dingen aan de orde brengen, hun capaciteiten gaan verder dan ze talig hadden kunnen laten zien. 'Tot een jaar of tien moet de taal nog gevormd worden en zijn kinderen onvoldoende in staat om te formuleren wat ze bedoelen.'¹ Kinderen zijn veel meer geneigd via spel of gebaren iets duidelijk te maken. Spel biedt de mogelijkheid om zich te uiten. Volwassenen hebben behoefte aan verbale communicatie, kinderen beduidend minder.

'Spel en fantasie

Spel geeft mogelijkheden voor fantasie en dromen, loskomen van vaste patronen en normen.

Het geeft het kind mogelijkheden om te doen alsof, om nieuwe ervaringen op te doen, om te spelen wie ze misschien wel eens graag willen zijn. Ze stappen, eventueel samen met een volwassene, in een andere werkelijkheid.

Middels het spel kan het kind ervaren de regie te hebben en invloed uit te kunnen oefenen op een situatie. In het voorbeeld op pagina 7 kon het kind bepalen wat er met de lieve fee gebeurde. Door fantasie in te zetten kan het kind diverse oplossingen verzinnen voor lastige situaties. Sonja Bosch², drama- en speltherapeut op een cluster 4-school, geeft hier een mooi voorbeeld van: een kind maakte zich onzichtbaar en de therapeut moest vechten tegen spiegelbeelden.

Hij legt een rails. Hij zegt helemaal niets. Ik laat het zo. Het blijft lange tijd stil. Hij zoekt nog een aantal attributen zoals bomen, autootjes en palen die hij ordent in de binnenring van de rails. Ook komt er een uitkijktoren en hij zet de bomen symmetrisch aan iedere kant van de toren. Hij kiest een kleine trein die magnetisch werkt. Eerst kiest hij de tegenpolen van de wagons waardoor ze elkaar afstoten. Hij draait beide wagons waardoor ze weer afstoten, maar hij heeft dit al snel in de gaten. Hij draait nu één wagon waardoor het magnetisch veld zijn werk doet. De treinrails loopt half op de gladde vloer en half over de mat waardoor de trein niet vloeiend loopt. Ik benoem dat de rails klaar is en de trein gaat rijden. Frits reageert niet. Hij schuift de rails naar zich toe. Zijn speelveld wordt erg krap, hij zit in een hoek. Frits blijft stil spelen. Een heel enkele keer mompelt hij iets onverstaanbaars voor mij. Hij experimenteert met het treintje: laat hem van een viaduct rijden en kijkt wanneer de trein vanzelf in beweging komt. Zijn gezicht ziet er uitdrukkingsloos uit. Dat blijft lange tijd. Hij kijkt me af en toe aan; hij lijkt een beetje boos. Ik twijfel of ik het zal benoemen en kies bewust om het te laten en de stilte te accepteren. Zijn bewegingen zijn traag en het lijkt of hij zonder bezieling speelt. Af en toe kijkt hij rond wat hij erbij zal pakken. Dan kiest hij voor de garage die hij naast de rails zet. De trein wordt volgetankt. Hij kiest zes ridders en zet die in de garage. Nog altijd zonder commentaar.'

K heb je zin om mee naar mijn huisje te gaan?
 TT wat zei de lieve fee toen? (fluisterend)
 K ja
 T "ja, ik heb wel zin om mee naar jouw huisje te gaan"
 K toen gingen we
 T "we gaan naar het huisje. Moet ik u volgen?"
 K ja
 K we zijn er al
 T "oh, we zijn er al, oké"
 K ik kom kopje thee, ik .. ik kom een kopje thee maken en wist je niet dat er slaapspul in zat
 T jij had thee gemaakt en daar zat slaapspul in. TT: En wat gebeurt er nou met de lieve fee?
 K dan ga je slapen
 T en ik val in slaap, oké. TT: Val ik van mijn stoel af of blijf ik zitten?
 K mag je zelf weten eigenlijk ..want dit weet ik echt niet
 T dit weet je echt niet?
 K nee
 T wat zou je graag willen?
 K mmm, vallen er van af (zegt hij lachend)
 T er van af vallen "lekker kopje thee, boze fee"
 K= kind, T= therapeut in spelrol, TT= therapeut als speltherapeut

Als ik Jaap ophaal, is hij erg boos. Op het speelplein heeft iets plaatsgevonden. Hij heeft geen zin en wil naar huis. Zijn boosheid krijgt alle ruimte. In de spelkamer blijft hij nog even boos. Ik laat het zo, hij begint er uit zichzelf over en al snel blijkt hij verdrietig te zijn, omdat hij zich niet begrepen voelt.

Spel en eigenwaarde

Sommige kinderen, hoe klein ze ook zijn, stoeien met een negatief zelfbeeld. In spel is alles mogelijk. Het kind mag alles bepalen en niets is fout. In spel wordt het kind niet afgewezen of gecorrigeerd - tenzij het om gevaarlijke situaties gaat - in spel mag het kind experimenteren. Als een kind bijvoorbeeld van nature angstig is, kan het dingen uitproberen, omdat het toch niet echt is. De beer die moet gaan slapen, kan bang zijn in het donker. Als moeder of vader van de beer kan het kind oplossingen bedenken waarom hij niet bang hoeft te zijn. Het kind krijgt aandacht voor zijn handelingen, wordt gewaardeerd en gestimuleerd. Dit is goed voor zijn zelfvertrouwen.

Daarnaast kon hij honderden 'doders' binnen laten wandelen, zodat hij geen slachtoffer meer is, maar juist de situatie kon veranderen. Het spel geeft zo de volwassenen de mogelijkheid om te luisteren naar het kind en te observeren hoe de wereld van het kind er uit ziet.

Spel en emoties

Het kind krijgt door spel inzicht in zijn eigen emoties, maar ook in die van anderen. Door je voor te doen als iemand anders kan je ook ervaren hoe die ander zich zal voelen in een bepaalde situatie. Het kind leert omgaan met emoties en leert hierdoor ook controle te krijgen over emoties. Gevoelens van stoerheid kunnen een teken zijn van het verstoppertje van de eigen kwetsbaarheid. Misschien is het wel aangeleerd gedrag om te overleven. Het spel kan emoties oproepen, soms zelfs tegenstrijdige emoties. Het spel, de aandacht, het contact kan het 'masker' van een kind laten zakken. Zo kan je ontdekken dat achter de boosheid van een kind vaak een andere emotie zit.

Het kind kan middels spel experimenteren met emoties, het kan eigen emoties van onmacht of frustratie tonen, door bijvoorbeeld dieren in de zandbak ruzie te laten maken. Het geeft het kind de mogelijkheid om emoties symbolisch te koppelen aan materiaal. Het leert teleurstellingen verwerken als iets niet lukt, door te zetten om het wel voor elkaar te krijgen en is blij als het uiteindelijk gelukt is. Het kind speelt samen en ervaart emoties van delen, samen succes hebben en soms ook ergens voor vechten.

Spel en cognitieve ontwikkeling

Spelen is belangrijk voor de cognitieve ontwikkeling van het kind. Het is de basis voor latere technieken, die het zal gaan gebruiken om te leren lezen, rekenen en inzicht te krijgen in allerlei zaken. Lezen is niets anders dan betekenis geven aan symbolen. In spel gaat het kind voortdurend om met symbolen. Als een kind niet leert spelen, zal dat gevolgen hebben voor zijn latere schoolprestaties, voor zijn persoonlijkheid en voor het gedrag van het kind.

Een spelletje tussendoor

DRIE IS TEVEEL

benodigdheden: geen

Vier kinderen schrijven ieder drie beweringen op en lezen die om de beurt voor aan hun groep of eventueel de hele groep. De groep bespreekt het en raadt welke niet klopt. Beweringen kunnen over hen zelf gaan, bijvoorbeeld drie hobby's, waarvan er een niet klopt. Ze kunnen ook over de actualiteit gaan.

Kinderen horen, zien en voelen met hun handen bij hun spel. Of het nu gaat over lijnen trekken op een papier of het beklimmen van een boom: het is een handelende confrontatie met hun omgeving. Een kind dat in de huishoek de tafel dekt, telt hoeveel kinderen er mee-eten. In de bouwhoek is het ervaren van hoog en laag al gauw een feit. Kinderen willen met hun lichaam ontdekken hoe hun omgeving in elkaar zit. Voor kinderen zijn er nog geen vaste patronen, gewoontes of routine. Hun wereld bestaat uit constant geconfronteerd worden met nieuwe kansen, die ze maar al te graag aangaan. Door spel leert een kind logisch denken, zich concentreren en door een adequaat aanbod krijgen ze een grotere woordenschat. Uit bovenstaande blijkt wel dat leren echt niet alleen het aanbieden van kennis is! Sterker nog: door kinderen steeds weer de kans te geven nieuwe dingen te ontdekken en te ervaren blijft het nieuwsgierig en hongerig naar leren. Als we de waarde van spel zien, is er genoeg reden om spel als vast onderdeel op het ritmisch weekplan te plaatsen en het niet alleen te gebruiken als beloning of als het kind klaar is. Zowel vrij als geleid spel is betekenisvol. Wat mij betreft krijgen alle kinderen de ruimte om vrij te spelen.

*Sylvia Schipper is speltherapeut en eigenaar van 'In je Element', een onderneming die kinderen, scholen en individuele leraren weer in hun element wil brengen. (www.injeelement.nl)
Fotografie: Felix Meijer. Cartoon: Janneke Kaagman*

Noten

- 1. Martine F. Delfos, *Luister je wel naar mij*, bladzijde 104
- 2. Sonja Bosch, *Geen toegang*, bladzijde 36

Een spelletje tussendoor

RAAD HET GETAL

benodigdheden: geen

Schrijf op de achterkant van het bord (onzichtbaar voor de kinderen) een getal.

De kinderen moeten door slimme vragen te stellen, raden welk getal het is.

Raad in zo min mogelijk vragen het getal.

Variatie:

Ieder kind krijgt een getal op zijn rug geplakt, loopt door de ruimte en probeert achter zijn getal te komen. Het getal kan aansluiten bij de leeftijd/niveau.

Bronvermelding

- Bosch, Sonja, Geen toegang, speltherapie bij kinderen met ernstige gedragsproblemen, Amsterdam, 2008.*
- Delfos, Martine F., Luister je wel naar mij?, gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar, Amsterdam, 2010 (15).*
- Greene, Ross W., Het explosieve kind, over het opvoeden en begrijpen van snel gefrustreerde en chronisch inflexibele kinderen, Amsterdam, 2009 (4).*
- Groothoff, Eveline IJamin, Hub en de Beer-Hoefnagels, Eliane, Spel in psychotherapie, Assen 2010 (2). www.opvoedadvies.nl - www.InfoNu.nl*

DAG VAN DE JENAPLANDIRECTEUR

woensdag 30 maart 2011 • 10.30 - 15.30 uur • Samaya, Werkhoven o.l.v. Rien van den Heuvel (Dr. Schaepmanschool, Barendrecht)

DIRECTEUREN LEREN VAN ELKAAR

